

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА АДМІНІСТРАТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

**Заярний Олег
Анатолійович,**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Zaiarnyi O. Objective side of administrative information offence: the concept, structure and features of legal qualification

This article investigates the objective side of administrative information offences under the laws of Ukraine, considers its elements and also defines the features of legal qualification of the wrongful act committed in the information sphere. Several changes to improve administrative and tort legislation of Ukraine in the part of clarification of qualifying features of unlawful acts are proposed.

The author classifies the components of administrative information offences according to the features of the objective side such as a wrongful act form, place, time, ways and means of committing the delict and types of its illegal consequences. The author also pays attention to the problems of legal qualification of the mentioned administrative offences considering the objective features which either mitigate or aggravate the penalty.

Problematic aspects of the normative formulation of such feature of the objective side of administrative informative offences as wrongfulness are identified. The author also defines the ways to improve the administrative and tort law in this field of legal regulation.

The article proves that the objective side as a part of administrative information offence has the most optional features in its structure, is characterized by the most informative content in comparison with other elements and reveals the external properties of the offence as a legal conflict in the information sphere.

Key words: administrative information offence, information sphere, informational offence, objective side of administrative information offences.

Однією з невід'ємних складових адміністративного інформаційного правопорушення, відсутність якої виключає його склад, є об'єктивна сторона [1, с. 67].

Цей елемент охоплює ознаки, які характеризують правопорушення та розглядаються з позицій його зовнішнього вияву [2, с. 47]. Разом із тим, як показує сучасний стан адміністративно-юрисдикційної діяльності у сфері запобігання адміністративних інформаційних правопорушень, більшість проблем, пов'язаних із законодавчим закріпленням складів зазначених деліктів, їх правовою кваліфікацією, зумовлені неоднозначним підходом до визначення та оцінювання елементів об'єктивної сторони, установлення їх впливу на міру адміністративного покарання, що застосовується за конкретне протиправне діяння.

Зазначена проблематика була предметом наукових досліджень багатьох учених-правників, зокрема А. Благодарного, О. Литошенко, О. Полушкіна, А. Стрельникова, О. Стоїцького, О. Чуприни та інших. Проте тривалий процес модернізації адміністративно-деліктного законодавства, поява в інформаційному середовищі нових засобів протиправного оброблення інформації, існування латентної адміністративної деліктності вимагають дослідження поняття, структури й особливостей правової кваліфікації об'єктивної сторони адміністративних інформаційних правопорушень, що і є метою цієї статті.

Об'єктивну сторону адміністративного інформаційного правопорушення характеризують як основні, так, і додаткові (факультативні) ознаки [3].

Основна ознака об'єктивної сторони адміністративного правопорушення виявляється через протиправне діяння (дії чи бездіяльність), а

додаткові (факультативні) відображають суспільно шкідливі наслідки делікту, причинно-наслідковий зв'язок між ними і самим діянням, місце, спосіб, обстановку, час та засоби його вчинення [4, с. 69].

Як основа об'єктивної сторони адміністративного інформаційного правопорушення, протиправне діяння становить собою дію або бездіяльність, що порушує чи обмежує інформаційні права, свободи чи обов'язки особи, посягає на встановлений порядок управління в інформаційній сфері, правові режими інформації, інформаційних ресурсів, інформаційно-телекомунікаційних систем і технологій, інформаційну безпеку держави, чим фактично заподіює шкоду охоронюваним законом інтересам учасників інформаційних відносин або створює пряму загрозу її заподіяння.

Аналогічно до інших кодифікованих актів, якими встановлюються санкції за проступки різного роду, об'єктивна сторона адміністративного проступку зводиться до опису за допомогою правил і прийомів законодавчої техніки в межах змісту правової норми протиправних дій чи бездіяльності фізичних та юридичних осіб, наслідком яких є заподіяння моральної, матеріальної чи фізичної (тілесної) шкоди інтересам громадян, корпоративних утворень або держави [5, с. 35].

Від ступеня та характеру нормативного визначення ознак протиправного діяння безпосередньо залежить правильність правової кваліфікації складу адміністративного інформаційного правопорушення,

установлення форми протиправної поведінки, способу, місця, засобів учинення проступку, його негативних наслідків, а також причини й умови, які сприяли порушенню приписів адміністративно-правових заборон, чинних в інформаційній сфері.

Залежно від правових форм і способів зовнішнього вираження об'єктивної сторони адміністративного інформаційного правопорушення діяння може виявлятися у формі протиправних дій або протиправної бездіяльності [6].

Протиправні дії в інформаційній сфері становлять собою індивідуальний акт вольової, активної поведінки учасника інформаційних відносин, що порушує інформаційні права особи, установлений порядок управління в інформаційній сфері чи посягає на інформаційну безпеку шляхом незаконного збирання, зберігання, оброблення, поширення інформації, протиправного використання інформаційних ресурсів, інформаційно-телекомунікаційних систем.

Визначаючи різні склади адміністративних правопорушень в інформаційній сфері, законодавство України виокремлює різні види протиправних дій, проте не наводить їх легальної класифікації.

Такий стан адміністративно-деліктного законодавства можна пояснити не лише постійним і невпинним розширенням кола інформаційних прав та обов'язків учасників публічних правових відносин в інформаційній сфері, але й супутніми щодо цього факторами – розширенням видів інформаційних, зокрема адміністративних правопорушень, проведенням

нових, раніше не відомих операцій з інформацією, інформаційними ресурсами, інформаційно-телекомунікаційними системами, істотною зміною масштабу їх впливу на діяльність публічної адміністрації.

Незважаючи на зазначені та низку інших факторів юридичної дійсності, види та перелік протиправних дій, що підпадають під дію адміністративно-правових заборон в інформаційній сфері, є вичерпними і можуть бути розширені виключно шляхом внесення змін до законодавства України, як це впливає зі змісту ст. 92 Конституції України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР [7].

Зазвичай закон пов'язує об'єктивну сторону адміністративних інформаційних правопорушень з такими протиправними діями, як незаконне збирання, розкриття, поширення інформації (ст. ст. 82-3, 91-4, 163-9, 212-2, 212-3, 212-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 24.12.1984 (далі – КУпАП) [8]), ст. 24 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [9]; перекручення відомостей чи даних; внесення до державних реєстрів, кадастрів, архівів, фондів неправдивих, неповних або недостовірних відомостей чи даних (ст. ст. 53-2, 53-5, 92-1, 163-10 КУпАП [8]); незаконне копіювання баз даних; блокування інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах; несанкціоновані дії щодо інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах (ст. 212-6 КУпАП [8], ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах [10] тощо).

За своїм змістом та юридичними властивостями вчинені в інформаційній сфері дії, визнані нормами адміністративно-деліктного законодавства протиправними, є антиподом суб'єктивних юридичних прав та обов'язків учасників інформаційних відносин, тобто вчиняються всупереч установленим повноваженням, наданим правам чи покладеним обов'язкам, чим фактично порушують приписи закріплених законом адміністративно-правових заборон.

Іншими словами, протиправні дії учасників інформаційних відносин завжди спрямовані на порушення встановленого порядку управління в інформаційній сфері, прав, свобод та обов'язків особи, підрив інформаційної безпеки держави або порушення встановлених правових режимів інформації. Поряд з адміністративно-протиправною дією існує ще одна (пасивна) зовнішня форма вираження протиправного діяння – адміністративно-протиправна бездіяльність. У такому випадку шляхом пасивної поведінки суб'єктом адміністративного правопорушення порушується законодавча вимога здійснювати ті чи інші активні дії [11]. Адміністративно-протиправна бездіяльність як форма зовнішнього вияву поведінки суб'єкта правопорушення визначається законодавцем щодо фізичних осіб у диспозиціях близько 60 статей Особливої частини КУпАП [12, с. 103], значну частину яких становлять склади адміністративних інформаційних правопорушень.

Бездіяльність, як різновид протиправного діяння, становить собою невжиття учасником інформаційних

відносин заходів і дій, віднесених законом до його обов'язків чи повноважень суб'єктів публічної адміністрації щодо забезпечення реалізації особою її інформаційних прав, охорони правового режиму інформації, встановленого порядку управління в інформаційній сфері, а також недотримання ним технічних правил і умов експлуатації інформаційно-телекомунікаційних систем, інформаційних ресурсів, програмної продукції, якщо закон вимагає від таких суб'єктів активної поведінки під загрозою застосування заходів адміністративного примусу.

В умовах бездіяльності вольова складова може бути як відсутньою, так і виявлятися в невиконанні уповноваженим учасником інформаційних правовідносин покладених на нього законом, індивідуальним адміністративним актом обов'язків, у невикористанні інформаційно-технічних можливостей, що спричинило порушення правових обмежень і заборон, чинних в інформаційній сфері.

Основні відмінності між протиправними діями та бездіяльністю виявляються в тому, що дія – це завжди акт вольової, цільової, ініціативної та, як правило, усвідомленої поведінки учасника інформаційних відносин, спрямована проти конкретних правових обмежень чи заборон, тоді як протиправна бездіяльність становить собою пасивну форму поведінки, яка переважно не супроводжується волевиявленням порушника, його прагненням досягти конкретної протиправної мети чи умисно порушити правові обмеження та заборони, чинні в інформаційній сфері.

Разом із тим в умовах глобальної інформатизації процесів функціонування публічної адміністрації, перетворення інформації та інформаційних ресурсів на один із ключових інструментів сервісно-регуляторної діяльності держави, визнання поряд із посадовими та службовими особами суб'єктами адміністративних інформаційних правопорушень громадян та юридичних осіб у нормах КУпАП і деяких інших законодавчих актах сформульовано окремі склади адміністративних деліктів, з системного аналізу яких випливає, що бездіяльність може набувати ініціативного, цільового характеру, тобто переслідувати конкретну протиправну мету.

Так, адміністративним правопорушенням згідно з положеннями ст. 82-3 КУпАП визнається приховування, перекручення або відмова від надання повної та достовірної інформації за запитом посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів і поводження з ними, зокрема про їх аварійні скиди та відповідні наслідки [8].

Логічне тлумачення змісту наведеної норми вказує на те, що законодавець, формулюючи в ст. 82-3 КУпАП склад адміністративного інформаційного правопорушення, керувався необхідністю запровадження адміністративної відповідальності за ненадання, приховування суспільно-важливої інформації про небезпечні відходи, викиди та скиди, недоступність якої може спричинити негативні наслідки для життя і здоров'я людей, навколишнього природного

середовища, санітарно-гігієнічної безпеки населення.

На думку окремих дослідників, об'єктивна сторона інформаційного правопорушення взагалі виявляється переважно у формі бездіяльності (невиконання або неналежне виконання вимог Закону про надання інформації), тобто в неправомірній відмові в наданні інформації, несвоєчасному або неповному наданні інформації, наданні інформації, що не відповідає дійсності [13, с. 295, 296].

Такий погляд поділяється вченими-правниками в частини забезпечення конституційного права на доступ до публічної інформації [12, с. 103, 104], тобто щодо проступків, склади яких передбачені в нормах ст. ст. 82-3, 91-4, 164-14, 212-3 КУпАП, ст. 24 Закону України «Про доступ до публічної інформації» тощо.

В умовах тривалої децентралізації системи органів виконавчої влади, розширення сфери функціонування адміністративних правовідносин, де громадяни та юридичні особи наділяються законом правом вимоги, а суб'єкти владних повноважень – обов'язками щодо їх задоволення, установлення в нормах Конституції України прямого зобов'язання для органів державної влади та місцевого самоврядування діяти лише на підставі, у межах повноважень і у спосіб, передбачений Конституцією та законами України, порушення права на доступ до публічної інформації внаслідок її ненадання, відмови від надання, неоприлюднення чи оприлюднення не в повному обсязі стало одним із найбільш розповсюджених адміністративних проступків, які

підривають довіру до влади з боку населення, міжнародних організацій та суб'єктів господарювання.

Проте чинна в Україні система адміністративних інформаційних правопорушень не обмежується дослідженими складами деліктів, для яких властива бездіяльність як форма вираження об'єктивної сторони.

Використання різних прийомів і засобів законодавчої техніки вконструюванні складів адміністративних інформаційних правопорушень зумовило нормативне закріплення неоднакових видів бездіяльності як форми протиправного діяння.

Залежно від способу її виявлення та правових наслідків протиправну бездіяльність можна розділити на:

1) ненадання, відмову від надання чи надання не в повному обсязі інформації на запит суб'єктів владних повноважень, фізичних та юридичних осіб;

2) порушення порядку внесення інформації до Державного земельного кадастру, Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, Єдиного державного реєстру виборців, інших державних чи комунальних реєстрів, баз даних, оновлення, актуалізація яких є безпосереднім обов'язком уповноважених суб'єктів публічної адміністрації;

3) ненадання, несвоєчасне надання чи надання не в повному обсязі інформації у формі звітів, декларацій, аудиторських, юридичних та інших висновків, якщо їх надання визнано обов'язковим для окремих категорій громадян та юридичних осіб;

4) недотримання встановлених законом чи індивідуальним

адміністративним актом правових режимів інформації з обмеженим доступом;

5) експлуатація без необхідної державної реєстрації, несвоєчасна реєстрація або відмова від державної реєстрації баз даних, державних реєстрів, інших інформаційних ресурсів, для яких закон вимагає проведення обов'язкової державної реєстрації в уповноважених органах виконавчої влади чи місцевого самоврядування;

6) недотримання правил і умов здійснення конкретних видів інформаційної діяльності, визначених у дозволі, ліцензії, законодавчих актах України, якими встановлюються вимоги до такої діяльності;

7) невиконання, неналежне виконання правил, технічних умов і регламентів експлуатації телекомунікаційного, радіотехнічного обладнання, програмної, медійної та іншої інформаційної продукції.

Деякі адміністративно-деліктні норми, у диспозиціях яких сформульовані склади адміністративних інформаційних правопорушень, прямо не вказують на форму протиправного діяння.

Такий законодавчий підхід до визначення об'єктивної сторони таких деліктів досягається шляхом визначення форми протиправного діяння за допомогою таких конструкцій, як «порушення», «пошкодження» тощо.

Використовуючи такі конструкції, законодавець фактично знищує межу між протиправними діями та бездіяльністю, чим фактично припускає порушення конкретних адміністративно-правових заборон як активною, такі пасивною поведінкою учасників інформаційних відносин.

Постановлення в один логічний ряд у нормах адміністративно-деліктного законодавства активної та пасивної протиправної поведінки суб'єктів адміністративних інформаційних правопорушень можна пояснити необхідністю розширення сфери застосування адміністративних стягнень за відповідні делікти, більш повним забезпеченням дотримання учасниками інформаційних відносин установлених адміністративно-правових заборон.

За логікою законодавця порушення встановлених адміністративно-правових заборон протиправними діями чи бездіяльністю може спричинити рівнозначні фактичні наслідки, переслідувати однакову мету та викликати тотожну негативну реакцію з боку суспільства і держави, у зв'язку з чим відсутня необхідність потреба установлення окремої адміністративної відповідальності за активну та пасивну протиправну поведінку учасників інформаційних відносин.

В основі кожного діяння перебуває свідомий акт вольової поведінки, а найчастіше – сукупність простих однопорядкових послідовних дій або навіть протиправна діяльність чи бездіяльність [14].

За своєю внутрішньою структурою наявні в інформаційній сфері діяння можуть бути простими або складними. Просте становить собою єдину дію чи короткочасну бездіяльність – єдиний акт протиправної поведінки.

Складне діяння або утворюється з кількох самостійних дій чи розтягнуто в часі, або вчиняється групою осіб [15, с. 56].

Різноманітність інформації, наявної в суспільному обігу, зумовлює необхідність застосування багатьох технічних засобів, функціональних прийомів оброблення відомостей або даних, у зв'язку з чим більшість адміністративних інформаційних правопорушень вчиняються не однією, а кількома або багатьма протиправними діями чи продовжуваною в часі бездіяльністю.

Як приклад простого діяння можна навести обман покупця, склад якого передбачений у ч. 3 ст. 156-1 КУпАП [8]і для вчинення якого достатньо одноразово надати покупцеві неправдиві відомості про товари, їх властивості, способи експлуатації, технічні якості, ринкову ціну тощо.

Серед складних протиправних діянь, визнаних законом адміністративними правопорушеннями, удоктрині адміністративної деліктології виокремлюються: 1) діяння з двома різними діями; 2) такі, що складаються з альтернативних дій; 3) збірні; 4) ті, що тривають; 5) продовжувані [4, с. 69; 15, с. 58].

Науковий поділ протиправних діянь залежно від їх внутрішньої структури в юридичній літературі, нормах адміністративно-деліктного законодавства та правозастосовній діяльності був покладений в основу класифікації складів адміністративних правопорушень на аналогічні до зазначених види [15, с. 46-48].

Характерною особливістю складів адміністративних інформаційних правопорушень з двома чи більше різними діями є те, що кожна з цих дій є невід'ємною складовою об'єктивної сторони делікту, без якої він не може

оцінюватися як закінчений. Так, проступок, склад якого сформульований у ст. 164-2 КУпАП, серед іншого передбачає застосування адміністративних стягнень за внесення до фінансової звітності неправдивих відомостей з метою її подання до органів контролю. Іншим прикладом того ж порядку є проступок, склад якого закріплений у ч. 1 ст. 164-12 КУпАП, що складається із включення недостовірних даних до бюджетних запитів, як наслідок, – затвердження необґрунтованих бюджетних призначень або необґрунтованих бюджетних асигнувань [8];

Особливість адміністративних інформаційних правопорушень з альтернативним складом виявляється в тому, що кожна дія, яка становить частину протиправного діяння, уже сама пособі згідно з нормами адміністративно-деліктного законодавства може бути кваліфікована як самостійний проступок. У той же час особа не вчиняє нового адміністративного інформаційного правопорушення, а поетапно здійснює протиправні дії, описані в диспозиції адміністративно-деліктної норми (наприклад, передбачений у ч. 3 ст. 164-3 КУпАП проступок може вчинятися як шляхом отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації, так і через вчинення однієї з перелічених протиправних дій. Однак, незалежно від того, чи охоплює собою протиправне діяння всі дії, вказані в положеннях ч. 3 ст. 164-3, КУпАП пов'язує це адміністративне інформаційне правопорушення з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця).

Збірними визнаються адміністративні правопорушення, в основі яких перебувають тотожні, неодноразові та протиправні дії, систему яких закон кваліфікує як проступок. В одному випадку має місце декілька самостійних правопорушень, однак законодавець кваліфікує їх як самостійний, складний склад адміністративного правопорушення. До його складу включаються лише тотожні діяння, тобто такі, які співпадають за своїми ознаками і не мають усвоєму складі обставин, що обтяжують чи пом'якшують адміністративне покарання.

Збірним є адміністративне правопорушення, склад якого, за загальним правилом, є простим, проте містить кваліфікаційну ознаку, що вказує на його неодноразовість незалежно від її нормативної назви, – повторність, неодноразовість у вигляді систематичної діяльності, за умови, що особа-порушник, винна у вчиненні такого проступку, не була піддана адміністративному покаранню за жодне з діянь, що утворює його склад [4, с. 70].

Такими, що тривають, визнаються адміністративні правопорушення, які з моменту вчинення протиправної дії чи бездіяльності потім вчиняються безперервно шляхом невиконання покладених на порушника обов'язків. Початковим моментом учинення такого адміністративного правопорушення може бути як активна дія, так і бездіяльність, а згодом правопорушник взагалі не виконує покладених на нього обов'язків або виконує їх неналежним чином, не в повному обсязі, у зв'язку з чим його поведінка

оцінюється як бездіяльність щодо покладених на нього обов'язків.

Прикладом адміністративного інформаційного правопорушення, що триває, може бути діяння, описане в диспозиції ст. 164-8 КУпАП, – недотримання суб'єктами кінематографії та телебачення квоти демонстрування національних фільмів під час використання національного екранного часу. Такий проступок може вчинятися лише послідовними, тотожними діями у формі трансляції зарубіжної кінопродукції, що має наслідком недодержання квоти демонстрування національних фільмів під час використання національного екранного часу.

Як правило, такі адміністративні інформаційні правопорушення вчиняються у процесі протиправної діяльності посадових і службових осіб, а також при здійсненні господарської діяльності в інформаційній сфері, що має систематичний характер і реалізується через виконання однорідних дій та зобов'язань.

Головною особливістю адміністративних правопорушень, що тривають, є співпадіння фактичного та юридичного моментів припинення такого проступку.

Фактичне закінчення такого адміністративного правопорушення відбувається разом із виконанням обов'язку внаслідок зміни обстановки на несприятливу для правопорушника.

Юридичне припинення адміністративного правопорушення означає, що винна особа притягнена до адміністративної відповідальності, а покладений на неї обов'язок не був припинений.

Якщо з дня призначення адміністративного покарання протиправне діяння не було припинено, воно визнається новим правопорушенням, що має продовжуваний характер.

Але притягнення до юридичної відповідальності за інше правопорушення не припиняє того, що триває. Останнє юридично припиняється лише шляхом застосування передбаченої законом санкції за його вчинення.

Продовжуваними слід вважати адміністративні правопорушення, що складаються з сукупності тотожних дій, спрямованих на досягнення єдиної протиправної мети, що утворюють самостійний склад адміністративного делікту. Він складається з протиправних дій, а відповідно вчиняється окремими дискретними діяннями, відокремленими між собою у часі [16, с. 86].

Разом із тим ці дії є тотожними, оскільки повністю співпадають за юридичними ознаками – формою вини, суб'єктом проступку, об'єктом, предметом, засобами, метою протиправного посягання, між якими існує тісний функціональний зв'язок.

Ключовою особливістю продовжуваних адміністративних правопорушень є те, що наявні в їх основі діяння самі по собі утворюють склад адміністративного правопорушення, але й у своїй сукупності вони формують той самий склад делікту [4, с. 72].

Поряд із протиправним діянням склад адміністративних інформаційних правопорушень може включати до своєї структури додаткові об'єктивні ознаки: причинно-наслідковий зв'язок між діянням та його суспільно-шкідливими наслідками,

місце, час, спосіб, обстановку, засоби вчинення делікту [17, с. 66; 8].

Кожна з цих ознак, будучи включеною до складу адміністративного інформаційного правопорушення, надає йому видових особливостей, сприяє індивідуалізації протиправної поведінки в інформаційній сфері, що забезпечує більш точну, правильну та об'єктивну кваліфікацію проступків.

Водночас, незважаючи на такі юридичні властивості додаткових елементів об'єктивної сторони, вони можуть набувати як конструктивного, так і кваліфікаційного характеру.

У першому разі склад адміністративного інформаційного правопорушення формулюється в такий спосіб, що відсутність додаткової ознаки об'єктивної сторони унеможлиблює нормативне конструювання складу проступку взагалі. В іншому разі наявність додаткової ознаки в структурі об'єктивної сторони складу адміністративного інформаційного правопорушення перетворює його на кваліфікований склад, тобто діяння, що має підвищений порівняно з аналогічними деліктами ступінь суспільної шкідливості або вчиняється посадовою, службовою особою чи з використанням спеціальних засобів оброблення інформації.

Іншими словами, якщо закон при формулюванні складу адміністративного правопорушення використовує додаткові елементи об'єктивної сторони або такі елементи віднесені до обставин, що обтяжують чи пом'якшують адміністративне покарання, такі властивості адміністративного делікту стають конструктивними ознаками такого правопорушення.

Щодо суспільно шкідливих наслідків та причинно-наслідкового зв'язку між ними і протиправним діянням як елементами об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення, то в науковій літературі відсутній одностайний погляд на природу цих елементів.

Згідно з одним із поглядів, який зокрема відстоюється А. Агаповим, для з'ясування сутності та особливостей об'єктивної сторони конкретного складу адміністративного правопорушення важливе значення має проблема встановлення причинно-наслідкового зв'язку між суспільно шкідливими наслідками і самим протиправним діянням [5, с. 35].

Відповідно до іншого погляду на порушену проблему, який одержав найбільшу підтримку в теорії адміністративної деліктології, більшість складів адміністративних правопорушень сконструйовані законодавцем як формальні. Саме тому їх учинення не тягне за собою будь-яких прямих матеріальних наслідків, а відтак шкода та причинно-наслідковий зв'язок не можуть розглядатися як обов'язкові ознаки складу адміністративного правопорушення [4, с. 69; 6; 16, с. 86].

Зазначені ознаки об'єктивної сторони адміністративного правопорушення обов'язкові тільки для так званих матеріальних складів проступків, у результаті яких завжди заподіюється матеріальна шкода, а проступок визнається закінченим з моменту її заподіяння [18, с. 17].

На думку дослідників проблематики адміністративних інформаційних правопорушень, склади цих деліктів у своїй більшості мають формальний

характер і, як виняток, можуть набувати матеріальних ознак лише у випадках, передбачених законом [17, с. 66; 19, с. 7].

Така природа складів адміністративних інформаційних правопорушень передусім зумовлена властивостями самої інформації як предмета протиправних посягань, її немайновим, неідеальним характером, здатністю до зміни, необмеженого тиражування, зміни форми передання.

Матеріальним склад адміністративного інформаційного правопорушення стає лише тоді, коли закон прямо пов'язує його вчинення з настанням суспільно шкідливих наслідків, загрозою їх заподіяння чи відповідною метою.

Як приклад адміністративних інформаційних правопорушень з матеріальним складом можна вказати на діяння, передбачені у ст. 145 «Пошкодження таксофона», ч. 2 та 3 ст. 164-3 «Порушення законодавства про комерційну таємницю», ст. 165-15 «Приховування стійкої неплатоспроможності суб'єкта господарювання» [8] та деякі інші.

У деяких статтях міститься вказівка лише на шкідливі наслідки («пошкодження», «знищення», «псування» тощо), діяння ж розуміється саме собою [18, с. 17].

Прикладом таких правопорушень може бути діяння, передбачене ст. 148 КУпАП «Пошкодження таксофону». Законодавець, формулюючи склад цього делікту, вказує в диспозиції лише на наслідки протиправної поведінки – пошкодження телекомунікаційного пристрою (таксофону), проте не називає видів протиправних

дій, учинення яких породжує відповідні наслідки. У такий спосіб закон надає матеріальним ознакам складу проступку, сформульованому у ст. 148 КУпАП, значення конструктивної риси цих протиправних діянь.

Домінування в системі адміністративних інформаційних правопорушень деліктів з формальним складом можна пояснити тим, що протиправність дій чи бездіяльності в інформаційній сфері закон пов'язує з порушенням інформаційних прав особи, установлених правил здійснення інформаційної діяльності, правових режимів інформації, технічних регламентів і умов експлуатації телекомунікаційного, радіотелевізійного та іншого обладнання.

Така особливість складів адміністративних інформаційних правопорушень безпосередньо відбивається на інших додаткових ознаках об'єктивної сторони, таких як місце, час, спосіб, обстановка, засоби вчинення делікту.

Кожне явище реальної дійсності існує в конкретних просторово-часових координатах. Такі ознаки адміністративного інформаційного правопорушення, як місце та час його вчинення, мають юридичне значення лише за наявності прямої вказівки в конкретній адміністративно-деліктній нормі [6].

Своєрідна природа інформації як предмета протиправних посягань (немайнова сутність, неідеальний характер, здатність до необмеженого тиражування) зумовлює факультативне значення цих елементів об'єктивної сторони адміністративних інформаційних правопорушень.

Як ознака складів адміністративних інформаційних правопорушень, час становить собою конкретний період часу, дату чи відповідну частину доби, в межах яких вчинене в інформаційній сфері діяння визнається законом протиправним.

Коли час вчинення адміністративного інформаційного правопорушення відноситься законом до конструктивних ознак його складу, законодавець здійснює це різними прийомами законодавчої техніки, зокрема через пряму вказівку на нічний, неробочий час, період виконання посадових чи службових обов'язків, період проведення процесу виборів, референдумів, масових зібрань.

Стосовно бездіяльності часом постає конкретний строк, тобто заздалегідь установлений у нормах закону чи адміністративному акті індивідуальної дії проміжок часу, зі спливом якого бездіяльність стає протиправною.

Прикладом адміністративних інформаційних правопорушень, протиправність яких пов'язується законом із діями, вчиненими в конкретну частину доби, може бути трансляція окремих видів аудіовізуальної продукції без спеціальних обмежувальних знаків про заборону перегляду малолітніми та неповнолітніми особами.

Як приклад правопорушень, учинення яких закон пов'язує зі спливом установленого законом строку, можуть бути проступки, склади яких передбачені у ст. ст. 82-3, 91-4, 164-15, 212-3 КУпАП, ч. 3 ст. 41 та ч. 3 ст. 43 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Зазначені

правопорушення вважаються вчиненими з моменту закінчення встановленого законом строку для надання інформації на запит громадян, юридичних осіб чи суб'єктів владних повноважень.

Деякі склади адміністративних інформаційних правопорушень як конструктивні ознаки містять вказівку на конкретний період часу або тривалу подію (виборчий процес чи процес референдуму, проведення колективних переговорів для укладення колективного договору). Прикладами таких адміністративних інформаційних правопорушень є делікти, склади яких передбаченоу ст. ст. 41-3, 212-7 – 212-10, 212-7 КУпАП.

Закон при конструюванні окремих складів адміністративних інформаційних правопорушень установлює таку конструктивну ознаку їх складів, як місце вчинення проступку. Нормативне встановлення зв'язку адміністративного інформаційного правопорушення з конкретним місцем його вчинення характерне для деліктів, предметом протиправного посягання яких є інформація, представлена в окремій формі чи на спеціальних носіях. Так, протиправним буде вважатися розміщення зовнішньої реклами з порушенням вимог, установлених у ст. 16 Закону України «Про рекламу» [20]; розміщення чи розповсюдження агітаційних матеріалів у приміщеннях, де перебувають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні та комунальні установи.

Серед додаткових елементів об'єктивної сторони більш широкі закріплення та конкретизацію

одержали спосіб і засоби вчинення адміністративних інформаційних правопорушень.

Це безпосередньо пов'язано з існуванням у сучасному інформаційному суспільстві різних форм збереження та обігу інформації, нормативним закріпленням багатьох видів правових режимів інформації, створенням і використанням різноманітних засобів оброблення та передавання інформації, які можуть використовуватися з протиправною метою чи бути предметом протиправних посягань.

У теорії адміністративної деліктології спосіб учинення адміністративного правопорушення розглядається як порядок, метод, послідовність протиправних дій, прийоми, що використовуються особою-порушником для вчинення протиправного діяння. Спосіб – це конкретна форма протиправних дій, їх варіант. Дія та спосіб її вчинення співвідносяться між собою як родові і видові поняття [4, с. 74].

Щодо адміністративних інформаційних правопорушень закон часто вказує спосіб їх учинення безпосередньо в диспозиції адміністративно-деліктної норми, чим фактично виключає можливість кваліфікації діяння як протиправного в разі його вчинення в інший спосіб або припускає його кваліфікацію як проступку, проте за іншою спеціальною адміністративно-деліктною нормою.

Зазвичай як конструктивна ознака адміністративних інформаційних правопорушень спосіб визначається щодо протиправних дій (незаконне розголошення, надання, копіювання, передавання, знищення, відтворення

інформації). Проте низка складів адміністративних інформаційних правопорушень, об'єктивну сторону яких закон пов'язує з протиправною бездіяльністю, передбачають конкретні способи їх учинення. Так, способом учинення проступків, складу яких передбачені у ч. 2 ст. 148-2 та 148-5 КУпАП, є відмова від надання необхідної інформації, діянь, визначених у ст. ст. 163-10 та 164-15, – приховування інформації про діяльність емітента цінні папери і стійкої неплатоспроможності відповідно [8].

Часто в КУпАП називається способом учинення проступку грубе, злісне порушення, приховане передавання тощо; в інших випадках вони можуть визнаватися обставинами, які пом'якшують або обтяжують відповідальність [18, с. 17].

Використання оціночних категорій за нормативного визначення способу вчинення окремих видів адміністративних інформаційних правопорушень сприяє їх більш правильній кваліфікації, що відповідає суспільній шкідливості цих діянь, відображає соціальну цінність об'єктів протиправних посягань.

З іншого боку, наявність у структурі об'єктивної сторони адміністративного інформаційного правопорушення такого елемента, як особливий спосіб їх учинення, сприяє виявленню причин та умов, що сприяли їх учиненню, застосуванню адміністративного покарання, адекватного характеру протиправної поведінки, а також виробленню комплексу заходів з профілактики відповідних деліктів.

Поряд із дослідженими додатковими (факультативними) елементами

в структурі об'єктивної сторони адміністративних інформаційних правопорушень виділяють також засоби їх учинення [17, с. 66].

На відміну від інформаційних злочинів, до складів яких часто закон включає засоби їх учинення [21, с. 100; 22, с. 129], законодавство про адміністративні інформаційні правопорушення вказує на таку ознаку об'єктивної сторони лише щодо окремих складів цих деліктів.

Наприклад, передбачене у ст. 148-3 КУпАП правопорушення вчиняється шляхом застосування використання засобів зв'язку з метою, що суперечить інтересам держави, порушує громадський порядок та посягає на честь і гідність громадян [8]. З буквального змісту диспозиції цієї адміністративно-деліктної норми виявляється, що закон пов'язує протиправність проступку, склад якого сформульований у ст. 148-3 КУпАП, з фактом незаконного використання засобів зв'язку.

Іншим прикладом того ж порядку є склад адміністративного інформаційного правопорушення, установлений у положеннях ст. 148-4 КУпАП, – Використання технічних засобів та обладнання, що застосовуються в мережах зв'язку загального користування операторами зв'язку без документа про підтвердження відповідності [12].

Засобами вчинення адміністративних інформаційних правопорушень, на наш погляд, є програмно-технічні, телекомунікаційні, інформаційно-аналітичні пристрої та обладнання, що використовуються правопорушником для вчинення протиправного діяння (дії або бездіяльності) чи досягнення

протиправних цілей, використання яких закон пов'язує з посяганням на охоронюваний законом об'єкт.

Відносно невелике застосування поняття «засіб вчинення правопорушення» за нормативного конструювання складів адміністративних інформаційних правопорушень можна пояснити кількома факторами:

1) спрямованістю адміністративно-деліктних норм на охорону прав, свобод, обов'язків учасників інформаційних відносин, установленого порядку управління, конкретних правил здійснення інформаційної діяльності від будь-яких протиправних посягань, що становлять загрозу для інформаційної безпеки;

2) відносно невеликою суспільною шкідливістю адміністративних інформаційних правопорушень порівняно з інформаційними злочинами, у зв'язку з чим засоби їх учинення втрачають своє кваліфікаційне значення;

3) переважним учиненням таких правопорушень у сфері діяльності публічної адміністрації, у зв'язку з чим у структурі складу делікту ключового значення набувають об'єкт протиправного посягання, форма діяння, спосіб учинення делікту, а не засоби їх учинення.

Наведене вище доводить, що об'єктивна сторона, як частина складу адміністративного інформаційного правопорушення, у своїй структурі має найбільше факультативних ознак, характеризується найбільш інформативним порівняно з іншими елементами змістом та розкриває зовнішні властивості проступку як юридичного конфлікту в інформаційній сфері.

Список використаних джерел:

1. Савчишкін Д. Б. К вопросу об административной ответственности в информационной сфере / Савчишкін Д. Б. // Административное и муниципальное право. – 2011. – № 5. – С. 64-72.
2. Бугайчук К. Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Костянтин Леонідович Бугайчук. — Х., 2002. – 243 с.
3. Савчишкін Д. Б. Административная ответственность как средство обеспечения информационной безопасности / Савчишкін Д. Б. // Административное и муниципальное право.–2011.– № 6. – С. 55-63.
4. Манохин В. М. Административная ответственность граждан в СССР / Манохин В. М. – Саратов, 1988. – 212 с.
5. Административная ответственность: учебник / Агапов А. Б. – М.: Статут, 2000. – 250 с.
6. Савчишкін Д. Б. Информационно-административное правонарушение: понятие, признаки, состав / Д. Б. Савчишкін // Административное и муниципальное право. – 2011. – № 7 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.consultant.ru
7. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51.–Ст. 1123 (з наступними змінами та доповненнями).
9. Про доступ до публічної інформації: Закон України / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 32.– Ст. 314.
10. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – Ст. 286.
11. Лапин В. И. Информационное право : учебное пособие/ Лапин В. И., Лапина М. А., Ревин А. Г. ; под ред. И. Ш. Кияхсанова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.consultant.ru
12. Шурупова К. В. Проблемні аспекти виявлення і притягнення до відповідальності за протиправну бездіяльність у сфері порушення доступу до публічної інформації/ К. В. Шурупова // Вісник Запорізького національного університету [Юридичні науки]. – 2013. – № 4. – С. 103-112.
13. Коваленко Л. П. Інформаційне право України: проблеми становлення та розвитку : дис... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Лариса Павлівна Коваленко. – Х., 2014. – 419 с.
14. Попов Л. Л. Административное право России : учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. / Попов Л. Л., Мигачев Ю. И., Тихомиров С. В. ; отв. ред. Попов Л. Л.]. – «Проспект», 2010 // [Электронная справочная система Гарант – Айро].
15. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 256 с.
16. Леонідова О. О. Адміністративна відповідальність за проступки в сфері телекомунікацій : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Олена Олексіївна Леонідова–Харків. 2010. – 190 с.
17. Стрельников А. В. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про рекламу: дис... канд. юрид. наук: [12.00.07] / Андрій Вікторович Стрельников.– Одеса. – 2004. – 198 с.
18. Адміністративна відповідальність в Україні : навчальний посібник / за заг. ред. А. Т. Комзюка. 2-е вид., перероб. і доп. – Харків: Ун-т внутр. справ, 2000.– 112 с.
19. Савчишкін Д. Б. Административная ответственность в области связи и информатизации : автореф. дисс. канд. юрид. наук /Д.Б. Савчишкін, – Москва, 2011. – 16 с.
20. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 р. – № 270/96// Відомості

Верховної Ради України. – 1996. – № 39. – Ст. 181.

21. Азаров Д. С. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09/ Д. С. Азаров. – Київ. 2002. – 246 с.

22. Орлов С. О. Кримінально-правова охорона інформації в комп'ютерних системах та телекомунікаційних мережах: дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 / С. О. Орлов. – Харків. 2004. – 213 с.

Заярний О. А. Об'єктивна сторона адміністративного інформаційного правопорушення: поняття, структура та особливості правової кваліфікації

У межах цієї статті проведено дослідження об'єктивної сторони передбачених законодавством України складів адміністративних інформаційних правопорушень, розглянуто її елементи, визначено особливості правової кваліфікації протиправного діяння, учиненого в інформаційній сфері, з урахуванням його форми, способів та засобів учинення, протиправних наслідків делікту, запропоновано окремі зміни з удосконалення адміністративно-деліктного законодавства України в частині уточнення кваліфікаційних ознак окремих протиправних діянь.

Ключові слова: адміністративне інформаційне правопорушення, інформаційна сфера, інформаційне правопорушення, об'єктивна сторона адміністративного інформаційного правопорушення.

Заярний О. А. Объективная сторона административного информационного правонарушения: понятие, структура и проблемы правовой квалификации

В рамках настоящей статьи проведено исследование объективной стороны предусмотренных в нормах законодательства Украины составов административных информационных правонарушений, рассмотрены её элементы, определены особенности правовой квалификации противоправного деяния, совершенного в информационной сфере, с учётом его формы, способов и средств совершения, противоправных последствий деликта, предложены некоторые изменения в нормах действующего административно-деликтного законодательства Украины в части уточнения квалификационных признаков отдельных правонарушений.

Ключевые слова: административное информационное правонарушение, информационная сфера, информационное правонарушение, объективная сторона административного информационного правонарушения.

Стаття надійшла до друку 13 вересня 2015 р.